

Pohledy zpět

Z PROJEVU NA CELOSTÁTNÍ KONFERENCI SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ

Pavel Kohout

(...)

Teorie odideologizování literatury, která má být návratem k jejímu tradičnímu chápání, je všechno, jen ne návrat k tradici každé velké literatury. Celá velká klasika byla odjakživa hlasatelkou idejí své doby – a jestliže dnes řada polských soudruhů vidí hlavní a někdy téměř výlučný úkol literatury v pouhém konstatování životních pocitů a jevů „an sich“ bez ohledu na jejich třídní podstatu a politický kontext, jestliže odmítají – někdy velmi agresivně, až s výsměchem – jakoukoli její výchovnou funkci, pak si myslím, že v protikladu k dějinnému vývoji jsou dokonce pod úrovní buržoazní literatury.

Slyšel jsem i tvrzení, že literatura ostatně ztrácí na významu, neboť jí ve společnosti začíná zastupovat technika a věda. Je nabílední právě v okamžiku, kdy technická revoluce dosahuje kosmických rychlostí a hlubin hmoty, že stroje samy o sobě mohou svět pouze odlidštit, že je to právě komunistická ideologie a ruku v ruce s ní socialistické umění, které jim vymezuje v životě proporci a dává smysl, které je mění ve služebníky ekonomicky svobodného, před živly bezpečného, skutečně kulturního člověka, jenž jedině může poznat plnost lidství.

Tyto věci začínají být mladým silám literatury jasné. Kde jsou tedy příčiny našich neúspěchů? Jsou skutečně pouze v neznalosti života? Soudruh Ptáčník je jeden ze spisovatelů, kteří mají vedle talentu nejčerst-

vější a nejpilnější „informace“ o životě – a přesto Město na hranici není dobrá kniha. Pes je myslím zakopán v tom, že mnohé naše tvůrčí prohry jsou produktem v podstatě idealistického přístupu k hodnocení jevů. Končíme většinou u analýzy, a když pak stojíme v hromadách nakupených faktů, zjišťujeme s údivem, že most, který jsme hodlali vystavět, se „nekoná“, poněvadž myšlenková klenba nevydržela zatížení. A náš čtenář, který srovnává napsané se svou vlastní zkušeností, stojí nad naším dílem a volá v zoufalství s kadetem Bieglerem: „Herr Oberst, ich melde gehorsam: Jezusmaria, es stimmt nicht!“. V marxismu samém ta chyba není, ten přežil už horší věci než naše literární práce. V nepořádku bude asi naše chápání marxismu! Žijeme v optickém klamu. Fakt, že komunismus je pro nás věcí života a smrti, budí v nás dojem, že jsme současně marxisty. A přitom znalost marxismu je většinou opravdu na úrovni školních znalostí jazyka: nejenže se s ním nedomluvíme v cizině, navíc si kazíme češtinu.

Je ovšem třeba říci, že ani úspěšný proces ovládnutí filozofických základů vědeckého socialismu, ani sebehlubší poznání života přirozeně nevytvoří v naší literatuře stav absolutní idylly a především neodstraní jednu třecí plochu, která bohdá zůstane: to je, že literatura, která půjde do živého masa, vždycky bude někoho bolet. A nebudou to přirozeně pouze nepřátelé. I lidé chybuující, kterých je v našem životě nemálo, a jejichž chyby pod lupou umělecké typizace vystoupí neskonale plastičtěji, než když jsou rozptýleny v reálném životě. Takoví lidé budou přirozeně – a s tím už koneckonců máme zkušenosti z nejlepších děl naší literatury, která stojí mimo diskusi – vždycky hotovi po svém si vykládat kritiku strany, budou schopni označovat vše, co se jich dotkne, za výpad proti straně a lidu, přestože půjde zřejmě o výpad proti nim, sobcům, byrokratům a kariéristům, kteří práci naší strany a lidu kazí a diskreditují. Tady není třeba propadat mladistvým panikám, i tady musíme být reální, vždyť nových případných deziluzí se lze snadno vyvarovat tím, že si zcela marxisticky nebudeme vytvářet žádné iluze, protože náš život je dost silný, abychom to činit nemuseli.

Na závěr se musím vrátit k jedné věci, která mi leží na srdci od II. sjezdu čs. spisovatelů, k vystoupení básníka Jaroslava Seiferta. K tomu vystoupení, kdy na nás volal z tribuny sjezdu: „Kde jsme byli...“, když se děly všechny ty chyby, jejichž příčiny odhalil a přísně kritizoval XX. sjezd KSSS ... A podtext té řečnické otázky zněl nedvojsmyslně „kde *jste* byli?“ Myslím, že není možno – třeba po dvou letech – na to neodpovědět. Většina z nás dobře ví, kde jsme byli. My jsme byli vždycky tam, kde byl náš lid a naše strana. My jsme byli mezi těmi, kteří dávali republice první milion hodin. My jsme vylepovali v roce 1946 plakáty nejvěrnější strany

našeho lidu. My jsme stáli únorové strážce, agitovali po vesnicích a nosili uniformy ozbrojených sil naší země. Tam jsem se potkal s těmi, kteří tam byli také, se spisovateli, kteří dnes sedí za předsednickým stolem naší konference – s Drdou, Jarišem, Stehlíkem, tam všude jsem se setkal, tam jsem poznal ty, kteří tam také byli – své vrstevníky Šotolu, Štuku, Neumanna, Florianu.

Jestliže jsme na II. sjezdu Svazu spisovatelů s tak bolestnou vážností hovořili o své spoluodpovědnosti za omyly, které se staly v revolučním procesu, jímž prochází dělnická třída, pak jsme to mysleli jako lidé, kteří se prací i veršem podíleli na zápasech svého lidu. My jsme tam skutečně byli! Ale já nevím – a musím se ptát – kde jste byly vy, verše Jaroslava Seiferta, verše, které vyzpívaly naše utrpení v září roku 1938, verše, které s námi ještě oslavovaly naše vítězství a osvobození v květnu 1945, kde jste byly pak, kam jste se ztratily, kde jste se zastavily, nebo s kým jste šly, že jsme vás tam nepotkali. Že jsme vás postrádali v letech dalších bojů, méně efektních, složitějších, riskantnějších, které tím spíš potřebovaly své básníky. Každý z nás se podpisuje do matriky své země dvakrát: jednou jako spisovatel a jednou jako občan. A jsem přesvědčen, že stejně jako je ctízádností každého z nás být velkým spisovatelem, musí být stejnou ctízádností každého z nás – nebýt malým občanem!

(1959)

PRAVDA VŽDYCKY SLOUŽÍ NÁM

Z projevu na III. sjezdu
Svazu československých spisovatelů

Pavel Kohout

S nejdůležitějšími následky období kultu osobnosti se setkáváme právě teď, kdy je v podstatě překonán. Bezprostřední projevy minulého období – nevědecký voluntarismus, necitlivost k lidem a problémům, hrubé